

אחרי דו"ח וינוגרד

כשלים קונספטואליים בדרך למלחמת לבנון: לקחים אפשריים

זכי שלום ויועז הנדל

הכשלים שהתגלו במלחמת לבנון השנייה וגלי המחאה החריפים שהתעוררו בעקבותיה אילצו את ממשלת ישראל למנות ועדת בדיקה ממשלתית שתפקידה היה לבחון את התנהלות הדרג המדיני והצבאי הן בהיבטי מוכנות הצבא והעורף והן בהיבטי היציאה למלחמה וניהולה בפועל.¹

דו"ח הביניים של ועדת וינוגרד פורסם ב־30 באפריל 2007 ומצביע על כשלים בהתנהלותה של מדינת ישראל, הן בדרג המדיני הבכיר והן בדרג הצבאי. חלקם של הכשלים נובע מניהול לא יעיל של המערכות, אחרים, ובהם ניגע במסגרת המאמר הזה, נובעים מתפיסת עולם והערכות מצב שגויות. לדעת כותבי הדו"ח גרמו כשלים אלו למדינת ישראל בפעם הראשונה בתולדותיה לסיים מלחמה בלי שהושג בה ניצחון צבאי ברור.² באופן טבעי עם פרסום מסקנות הדו"ח התרכזת תשומת הלב הציבורית בהדגשת האחריות האישית של ההנהגה הנוכחית לכשלי המלחמה. נראה כי הרצון הציבורי "להתיז את ראשם" של האחראים למחדלים הפך לגולת כותרת של התביעה לשינויים המתחייבים ממסקנות הוועדה.

אף שכמעט אין עוררין על אחריותם האישית של אולמרט, פרץ וחלוץ להתנהלותה הכושלת של המלחמה, נועד מאמר זה להסיט, ולו במעט, את הדיון הציבורי לבעיה המרכזית לדעתנו, שאתה מתמודד בעקיפין דוח הביניים – מדיניות ישראל בחזית הצפונית מאז הנסיגה מלבנון ב־24 במאי 2000 ועד ה־11 ביולי 2006.

אנו סבורים, כי התרכזות שטחית במסקנות אישיות, נקודתיות, ובסימפטומים שגרמו למלחמה האחרונה במקום במחלה עצמה עלולה לבסוף להפוך את חשבון הנפש החיובי המתרחש כעת במדינת ישראל לאנקדוטה חולפת שתועלתה תימוג עם השנים.

במאמר הזה נעמוד על ה"ירושה" הבעייתית שקיבלה ההנהגה הנוכחית, ירושה שנבעה בין השאר מדרך חשיבה שהיתה מקובלת בקרב חוגים רחבים בהנהגה ובמערכות ציבוריות רחבות. ירושה זו תרמה תרומה מכרעת להיווצרות הנסיבות שגרמו – על־פי דוח וינוגרד – למציאות הביטחונית הקשה שמולה כשלה ההנהגה הנוכחית. ננסה להעריך את גישת הדוח לנסיבות הללו ואת המשמעות האפשריות של ממצאי הדוח בזיקה לסוגיות הנמצאות על סדר היום הביטחוני של ישראל.

זכי שלום ויועז הנדל חברים בצוות המחקר של המכון למחקרי ביטחון לאומי

הרגיעה המשכרת

הוועדה קובעת כי השנים שחלפו מאז נסיגת צה"ל מדרום לבנון היו שנות רגיעה ופריחה יחסית ליישובי קו העימות בצפון. התקופה, קובעת הוועדה, 'היטיבה עם יישובים למודי סבל וקטיושות מקריית שמונה ומטולה במזרח ועד נהרייה וראש הנקרה במערב'. הוועדה קובעת ש"לא לחינם נקראה גזרת הצפון בפי אנשי הצבא לאורך אותה העת, 'גזרת הצימרים'".³ הוועדה מרחיקה לכת וקובעת כי תפיסה זו הייתה חלק מתפיסת עולם שהשתרשה בקרב אישים בדרג המדיני והצבאי ולפיה "עידן המלחמות עבר".

בדברים אלה מצביעה הוועדה על אחד הגורמים המרכזיים שעיצבו את מדיניותה של ישראל בתקופה הנידונה, ובעיקר הימנעותה מפעילות מסיבית נגד היערכות חזבאללה ופעילותו המתגרה לאורך גבול הצפון. היתה שאיפה, מוצדקת בפני עצמה, להמשיך את הרגיעה "בכל מחיר" כדי להיטיב עם תושבי צפון הגליל ולאפשר להם להתאושש משנים ארוכות בצל הקטיושות".⁴

רגיעה זו, כך אפשר להתרשם, גם תרמה תרומה מכרעת להתבססותה של הערכה/תקווה שגם חזבאללה נוטה להשלים, קרוב לוודאי בחוסר רצון, עם הסטטוס קוו שנוצר לאחר נסיגת ישראל מלבנון, וכי מעתה ואילך הוא ינסה להשיג את יעדיו בעיקר, אם כי לא באופן בלעדי, באמצעים פוליטיים ותעמולתיים ולא באמצעות שימוש בכוח. מאמציו של חזבאללה לצבור כוח פוליטי בזירה הפנים-לבנונית חיזקו קרוב לוודאי את התפיסה הזאת. מעבר לכך הוועדה מציינת מכלול של סיבות שיכלו לתמוך בהערכת מצב מרגיעה זו, ובהן:

1. הביקורת הגוברת בתוך לבנון, בעיקר מצד מתנגדי סוריה, על פעילותו הצבאית של חזבאללה והשמעת תביעות לפרק את הארגון ממשקו.

2. העמקת לחצי הקהילה הבינלאומית על איראן

ועל סוריה, פטרוניו של חזבאללה.

3. היחלשותה של סוריה בעקבות הסתלקותו של

חאפז אל-אסד ועלייתו לשלטון של מנהיג חלש ולא

מנוסה, בשאר אל-אסד.

כל אלה והרצון לשינוי מהותי במצבם של יישובי גבול הצפון גרמו לראש הממשלה דאז אהוד ברק להצהיר כי "יציאת צה"ל מלבנון תביא לשחיקת הלגיטימיות של חזבאללה בזירה הלבנונית, להמשיך במאבקו האלים בישראל". אפשר לקבוע בוודאות שהכרזה זו שיקפה הלך מחשבה רחב ולא רק את דעתו של ראש הממשלה.⁵

אכן, אף גורם הערכה רציני לא השלה את עצמו ערב נסיגת ישראל כי חזבאללה עומד להימנע לחלוטין מפעולות מתגרות כלפי ישראל. הוועדה מנסחת זאת בדרכה וקובעת כי "לא היה מי שהשלה את עצמו לחשוב שחזבאללה יכתת חרבותיו לאתים עם נסיגת ישראל מלבנון".⁶ בעדותו בוועדה ציין האלוף עמוס מלכא, כי הערכתו כראש אמ"ן הייתה שונה מזו שקיבלה ביטוי בהתבטאויותיו של ברק. הערכתו הייתה "שהמזרח התיכון קורא יותר את המסרים של נסראללה מאשר את המסרים של אהוד ברק".⁷ הנסיגה מלבנון, הוא קבע, הוצגה בעולם הערבי במתכוון כתבוסה של ישראל,⁸ ונוצלה בידי חזבאללה לתנופה משמעותית בבניין כוחו הצבאי המשולב, כמובן בסיוע של איראן וסוריה.⁹

גבי אשכנזי אלוף פיקוד הצפון בזמן הנסיגה התריע במכתב לרמטכ"ל באוגוסט 2000 כי למרות השקט [היחסי] בצפון, הפעולות הצבאיות המתגרות שמבצע חזבאללה אפשר שיביאו להידרדרות חמורה בגבול הצפון. "אם תופעה זו תתייצב, תהפוך למציאות שאיננו יכולים להשלים עימה".¹⁰

ביולי 2005 נקבע בהערכת אמ"ן כי הארגון עשוי לממש את איומיו ולנסות לחטוף חיילים. בדצמבר באותה השנה המשיכו באמ"ן והעריכו כי אירוע חטיפה נמצא בסבירות גבוהה. באותו חודש שיגר ראש אמ"ן דאז האלוף (מיל') אהרון זאבי פרקש, מכתב לראש הממשלה דאז אריאל שרון, לשר הביטחון שאול מופז ולרמטכ"ל דן חלוץ, ובו קבע בין היתר כי "נדרשת היערכות ומוכנות לאפשרות של הסלמה בגבול הצפון".¹¹

**ישראל לא
הצליחה לשכנע
כי נסיגותיה
מלבנון ומרצועת
עזה לא היו
"כניעה לטרור"
אלא פעולה
שנבעה מראיית
האינטרסים
הלאומיים שלה**

את נסיגת ישראל מחוות שבעא. ישראל נשארה דבקה בטיעון שחוות שבעא נכבשו מידי סוריה במלחמת ששת הימים, ולכן

מבחינתה מדובר בשטח שעתידי יידון במשא ומתן עם סוריה.

ההיגיון שעמד בבסיס הפעולה החד-צדדית הוא פשוט ביסודו: מכיוון שישראל אינה יכולה להגיע להסדר עם הצד האחר, היא תבצע את מה שנראה בעיניה חיוני ורצוי בעבורה בהתאם לאינטרסים הלאומיים שלה. מכיוון שישראל תצטייר בעיני המערכת הבינלאומית כמי שעשתה את המוטל עליה, הצד השני יאלץ לקבל את כללי המשחק החדשים שייכפו עליו הר כגיגית ולפעול בהתאם.

תפיסה זו כשלה בהקשר הלבנוני. התברר כי ההסדר בשטח צריך להיות מתואם לא עם האו"ם ולא עם המעצמות אלא עם הגורמים השולטים בשטח, דהיינו ממשלת לבנון וחזבאללה. תפיסה זו כשלה גם ברצועת עזה, שם מומש מהלך מקיף של הינתקות. בשני המקרים לא הצליחה ישראל לשכנע (ספק אם היא עצמה הייתה משוכנעת בכך) כי נסיגותיה מלבנון ומרצועת עזה לא היו "כניעה לטרור" אלא פעולה שנבעה מראיית האינטרסים הלאומיים שלה. הצד האחר העריך, במידה רבה של צדק, שהנסיגות נבעו מחששות של ישראל בדבר יכולתה להמשיך ולהתמודד עם האתגרים שהציבו לפניה חזבאללה והארגונים הפלסטיניים.

איפוק ימנע הסלמה

הוועדה קובעת כי 'הקו המנחה בפועל את מדיניות ישראל כלפי חזבאללה היה איפוק וריסון, אפילו במצב שחזבאללה התקף. מדיניות זו, העומדת בניגוד

נראה כי תובנות אלה, שהציגו גישה ביקורתית על התפיסות שרווחו, לא נתקבלו על דעת הדרג המדיני. נקודת המבט המדינית, כך אפשר להתרשם, הדגישה את השקט היחסי ששרר מאז הנסיגה בין שאר הגורמים שעשויים לתרום ל"המשך הרגיעה". מדו"ח הוועדה אפשר להתרשם, שבקרב גורמים רבים רווחה הסברה כי חזבאללה ימשיך לפעול נגד ישראל. ואולם פעולותיו העוינות של חזבאללה יתבצעו במיון נמוך יחסית, בממדים נקודתיים ומוגבלים, ובמרווחי זמן ארוכים. דרך פעולה כזאת, על-פי אותה תפיסת עולם, הייתה אמורה לאפשר לישראל להגיב בפרופיל נמוך, וכך לשמור על המשך הרגיעה, או ליתר דיוק המשך המתיחות על אש קטנה.¹²

הוועדה קובעת כי אין בכוונתה לערער על מדיניות העבר בבחינת "חכמים לאחר מעשה". היא נותנת, ובצדק, ביטוי לצורך לבחון את ההחלטות שנתקבלו מנקודת ראותם של מקבלי החלטות "בזמן אמת", ולא בראייה לאחור.¹³ עם זאת, מדברי הוועדה משתמע כי למרות הפריחה הכלכלית הברורה בצפון עם נסיגת הכוחות מדרום לבנון, חייבה המציאות בצדו הצפוני של הגבול להעלות ביתר תקיפות הערכות מנוגדות לתפיסה שהשתרשה בדרגים המדיניים הבכירים. אנו סבורים, כי חובה הייתה על החושבים כך להציג הערכה מנוגדת שעיקרה מגמת הסלמה יזומה של חזבאללה עד כדי פעילות היוצרת סיכון מחושב וקרוב לוודאי של עימות כולל עם ישראל. בסופו של דבר, כידוע, זה מה שקרה.¹⁴

פעילות חד-צדדית

נסיגת ישראל מדרום לבנון ב-24 במאי 2000 נעשתה בתאום עם רשויות האו"ם. הללו קבעו כי עם התייצבותה של ישראל על הגבול הבינלאומי היא מילאה הלכה למעשה אחר החלטת האו"ם 425 משנת 1978 (בעקבות מבצע ליטאני). הנסיגה מלבנון הייתה אפוא חד-צדדית, בלא תיאום עם ממשלת לבנון או עם חזבאללה. ממשלת לבנון דחתה למעשה את קביעת האו"ם וקבעה כי מימוש החלטה זו מחייב

הצפון לשעבר אודי אדם הגדיר את מדיניות ההכלה שהונהגה בצפון כך: "פירושה המעשי היה ויתור על ריבונות ישראלית על גבול הצפון, ומתן יד חופשית לחזבאללה על קו הגבול".¹⁸

על-פי דו"ח ועדת וינוגרד, במסגרת מדיניות ההכלה צמצם צה"ל מתוך בחירה את הפעילות הניידת לאורך הגבול, העביר את בסיסיו לקו אחורי, בנה כבישי גישה עוקפים ואסר על כלי רכב צבאיים ואזרחים לנוע בקרבת הגבול (בשטח שלפי קו הגבול הבינלאומי נמצא בריבונות ישראל). עמדות התצפית הקדמיות בוטלו ואת מקומן תפסו אמצעי תצפית אלקטרוניים, ולבסוף אף שונו הוראות הפתיחה באש והוגבלה יכולתם של חיילי צה"ל להגיב על פעילות עוינת מעבר לגבול.¹⁹ הבטחתו של ברק לאחר החטיפה, כי ישראל שומרת לעצמה את הזכות להגיב בעיתוי שיתאים לה,²⁰ נותרה ריקה מתוכן. העיתונאי זאב שיף כתב בהקשר זה את הדברים הבאים: האם לא טעתה ישראל טעות חמורה כשלא הגיבה בכוח על בניית המערך הצבאי של חזבאללה-איראן-סוריה סמוך לגבולה? במשך השנים קם שם מערך מאיים, שחייב מכת-מנע מוקדמת. הרתיעה ממכה כזאת הביאה לבסוף למלחמה. ישראל נמנעה אפילו מלאות לאויביה שלא תעבור לסדר היום על בניית המערך המאיים. היא לא פגעה בהעברת הנשק האיראני לדמשק – מהלך, שהאמריקאים רמזו שיקבלו בהבנה; לא בשירות שהעבירו את הרקטות ללבנון, אף לא בשום מחסן רקטות שבידי חזבאללה, ואפילו לא ברקטות קצרות הטווח שבקרבת הגבול. אמנם ישראל הכינה את עצמה כראוי לרקטות ארוכות הטווח וגם עשתה כמה פעולות נקודתיות כואבות, אך אלה לא השפיעו על הקמת המערך. התוצאה היתה, שבתקופה הזאת ההרתעה הישראלית כלפי חזבאללה וכלפי איראן נשחקה.²¹

ההנחה הסמויה שהסתתרה קרוב לוודאי מאחורי תפיסות אלה הייתה שאיפוק וריסון של ישראל יגררו איפוק וריסון, ולו מבוקר, גם של חזבאללה. התברר שהנחה זו הייתה שגויה. ואכן הוועדה קובעת כי

לתפיסות הביטחון של מדינת ישראל מאז הקמתה, מומשה הלכה למעשה לכל אורך התקופה במינונים משתנים של אינטנסיביות.

כחמישה חודשים לאחר הנסיגה ב-7 באוקטובר 2000, נחטפו שלושה חיילי צה"ל בגזרת הר דב. פעולה זו הייתה התרסה גלויה נגד ישראל ונגד צה"ל. והנה למרות הנסיגה החד-צדדית לגבול הבינלאומי, למרות האיומים הנחרצים על תגובות קשות במקרה של פגיעה בישראל, באזרחיה ובחייליה, חזבאללה לא נרתע ונקט פעולות לא רק של ירי, אלא גם של חדירה לשטח ישראל, פגיעה קשה בריבונותה וחטיפת חייליה. למרות זאת, קובעת הוועדה, החליטה ישראל להגיב תגובה נקודתית ומוגבלת. צה"ל נזהר מלחצות את הקווים והסתפק בהתקפות אוויריות אחדות. "היתה זו למעשה תחילתה של מדיניות ההבלגה וההכלה, איפוק ותגובה מינורית אשר נמשכו גם לאחר הפיגוע הבא".¹⁵

הצבא ביקש להגיב בהתאם למה שתוכנן, תורגל והוכרז ערב הנסיגה ועל-פי המתחייב מחומרת הפעולה. ואולם הוא קיבל בהכנעה, כמתחייב מן המבנה החוקתי של מדינת ישראל, את הנחיות הדרג המדיני. אפילו הצעתו של מופז, הרמטכ"ל דאז, על תגובה מוגבלת נדחתה בידי הקבינט.¹⁶ המסר שהועבר לצבא היה ברור, התגובות מעתה ואילך יהיו מדודות ונקודתיות, ומדינת ישראל לא תסתבך מחדש בבוץ הלבנוני. ההתגרות של חזבאללה נמשכה גם לאחר מכן, ואף עלתה מדרגה. ב-21 בנובמבר 2005 נעשה ניסיון לחטוף חיילים תוך כדי כבד של חזבאללה לעבר קריית שמונה, מטולה ונהריה.¹⁷

מדיניות ההבלגה, הגם שנסמכה על שיקולים כבדי משקל, חייבה את צה"ל ל"מהפכה מחשבתית", לא פעם ראשונה בתולדותיו. מכוח יוזם ותוקף הדוגל בהעברת זירת הקרב אל שטח האויב נהפך הצבא בפקוד צפון למתגונן ומתחפר, שמטרתו המוצהרת היא להקטין את מוקדי החיכוך, להכיל את התגרויות חזבאללה ולמנוע פעילויות עוינות, בעיקר, אם כי לא באופן בלעדי, בעזרת מגננה. אלוף פיקוד

**מדיניות ההבלגה,
הגם שנסמכה על
שיקולים כבדי
משקל, חייבה את
צה"ל ל"מהפכה
מחשבתית"**

של הצפון וקיצצה את תקציב הצבא, וזה כדי להתמודד עם הגזרות שהוטלו עליו יישם את הקיצוצים דווקא בגזרה הצפונית. לדברי הוועדה, מוצבים קדמיים

"יציאת צה"ל מלבנון לא גרמה לחזבאללה לשנות מתפיסתו הבסיסית [של המשך המלחמה בישראל]. למרות שחיקה מסוימת בלגיטימציה שלו להמשך הלחימה בישראל, סירב הארגון, גם משיקולים פנים לבנוניים, להתפרק מנשקו ולהפסיק את המאבק המזוין נגד ישראל". תפיסה זו של חזבאללה ביקשה לשמור על רמה מוגבלת של עימות עם ישראל, ולא חייבה מנקודת ראותו גלישה לעימות כולל, כפי שקרה בפועל ביולי 2006.²²

ההנחה הסמויה הייתה שאיפוק וריסון של ישראל יגררו איפוק וריסון, ולו מבוקר, גם של חזבאללה. התברר שהנחה זו הייתה שגויה

נסגרו משיקולי תקציב, הכוחות הוקטנו והופנו אל הגזרה יחידות פחות מיומנות ומקצועיות.²⁶ הוועדה אף מזכירה את תכניתו של מפקד אוגדת הגליל גל הירש להפוך את ההכלה בצפון לתכנית של מגננה סדורה, דהיינו להלביש את מדיניותה של ישראל במושגים של הלוחמה הקלאסית. התכנית לא הוכיחה את עצמה, בין השאר מכיוון שהתבססה על תרגולות ובקרה. קשה לתרגל ולבקר בצורה מקצועית מילואימניקים דלי תקציב, כוח אדם ואימונים, הבאים לשלושה שבועות בלבד.²⁷

להערכתנו, התנסחות הוועדה כלפי מדיניות ההבלגה/ההכלה מתונה מדי ולא חד-משמעית. על אף נקודות ההבנה שהוזכרו לעיל, גישת הוועדה כלפי המדיניות הזאת היא ביקורתית, אך לא במינן ההולם לדעתנו. אפשר להבין את הסתייגותה של הוועדה מקביעות שהן בגדר "חכמה לאחר מעשה" ואת רצונה שלא לפגוע בפריבילגיה המוקנית למקבלי החלטות במשטר דמוקרטי לקבל החלטות בהתאם לתפיסת העולם שלהם.

מדיניות ההבלגה לא ביטאה רק הכרעה באשר למדיניות ישראל כלפי חזבאללה והאילוצים הנובעים מיכולותיו של הארגון וממערכת קשריו עם סוריה ואיראן. מדובר ככל הנראה ב"תפיסת עולם" מוטעית שקנתה לה אחיזה בהנהגה הישראלית. בהשוואת מדיניות ההכלה של ישראל בגבול הצפון למדיניות הנוכחית ברצועת עזה אפשר למצוא קווי דמיון רבים: (א) בשתי הגזרות פינתה ישראל את השטח בנסיגה חד-צדדית ולא בהסכם עם השולטים בשטח; (ב)

אמנם בתחילת הדרך לא הסתמכה ישראל רק על תפיסה של הכלה, אלא הכינה תכניות ליצירת "מנופי השפעה" על חזבאללה כדי שימתן את פעילותו נגד ישראל. עם מנופי השפעה אלה, קובעת הוועדה, "נמנו תקיפה של מטרות סוריות בלבנון, תקיפה של אתרי תשתית לבנוניים, ועוד". ההנחה, המוצדקת לדעתנו, הייתה כי "הפעלת מנופי השפעה אלה בשעת הצורך תרסן את חזבאללה ותביא לצמצום תקיפותיו נגד ישראל". אבל בפועל כמעט שלא נעשה שימוש במנופי השפעה אלה בשנים שמאז הנסיגה. ואם נעשה – אזי במינן נמוך ולא אפקטיבי.²³

המגבלות המדיניות שהוועדה מצביעה עליהן, מדיניות ההכלה והרצון לשקט בצפון, הוקרנו לצבא והשפיעו לא רק על דפוסי התגובה שלו אלא גם על דרך היערכותו. מתחילת שנת 2002 החליפו כוחות המילואים את חיילי הסדיר בגזרה הצפונית (אף-על-פי שהיה מקובל שרק כוחות סדירים ישמרו על קו הגבול הצפוני) וכך גם בצבא קובעה התודעה שכל עוד מבליגים, הלהבות יישמרו נמוכות.²⁴

הוועדה חשפה כי בנובמבר 2005, שלושה ימים לפני אירוע התקיפה ברג' (21 בנובמבר 2005), העביר המודיעין נתונים על כוונת חזבאללה לתקוף חיילי צה"ל לאורך הגבול. חוליות חזבאללה זוהו בוודאות ואף-על-פי-כן לא התקבל אישור לחסל אותן באש מדויקת.²⁵

אחת התוצאות החמורות ביותר של מדיניות ההכלה הייתה צמצום תקציבי הביטחון. הממשלה החלה להאמין בשנות השקט ובפריחה הכלכלית

הערות

- 1 החלטת הממשלה ביום 17 בספטמבר 2006 בהתאם לסעיף 8א לחוק הממשלה התשס"א-2001.
 - 2 דו"ח חלקי ועדת וינוגרד, סעיף 9, פרק ראשון, עמ' 11.
 - 3 שם, הקדמה, פרק רביעי, עמ' 38.
 - 4 שם, סעיף 25, עמ' 44.
 - 5 עדות ראש הממשלה לשעבר אהוד ברק בוועדה ביום 28 בנובמבר 2006. ראו דו"ח חלקי ועדת וינוגרד, סעיף 4, עמ' 39.
 - 6 שם, עמ' 38.
 - 7 עדות האלוף עמוס מלכא בוועדה, 2 בנובמבר 2006.
 - 8 כך בחר ד"ר רמזאן עבדאללה שלח, מזכ"ל הג'האד האסלאמי הפלסטיני, לאמר בריאיון לאל-ג'זירה, ב-16 במאי 2000, "כי מדובר בפעם הראשונה שהכובש נסוג מיוחד מכיוון שנעשה פה שימוש במלחמה פסיכולוגית", ולכן מסקנתו היא שאיש אינו מכיר עוד ביכולתה של ישראל וכעת יחגגו על כך המוסלמים בכל מקום ובפלסטין בפרט.
 - 9 ראו דו"ח חלקי ועדת וינוגרד, סעיף 6, עמ' 40.
 - 10 שם, סעיף 38, עמ' 47.
 - 11 ראו: טלטלת וינוגרד, באתר <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3394020,00.html>
 - 12 דו"ח חלקי ועדת וינוגרד, סעיף 34, עמ' 46.
 - 13 שם, סעיף 113, עמ' 62.
 - 14 שם, סעיף 33, עמ' 46.
 - 15 שם, סעיף 26, עמ' 44.
 - 16 שם, סעיף 24, עמ' 44.
 - 17 שם, סעיף 10, עמ' 41.
 - 18 שם, סעיף 41, עמ' 47.
 - 19 שם, סעיף 40, עמ' 47.
 - 20 אהוד ברק, סיכום ישיבת הממשלה, 9 באוקטובר 2000.
 - 21 זאב שיף, "שש שנים אחרי", **הארץ**, 12 באפריל 2007.
 - 22 ראו: משה דיין, "פעולות צבאיות בימי שלום", **מערכות**, קיח-קיט (1959), עמ' 54-61.
 - 23 דו"ח חלקי ועדת וינוגרד, עמ' 39.
 - 24 שם, סעיף 42, עמ' 47.
 - 25 שם, סעיף 43, עמ' 47.
 - 26 שם, סעיף 42, עמ' 47.
 - 27 שם, עמ' 44, עמ' 47.
- בשתי הגזרות הכריזה ישראל על מדיניות של תגובה נוקשה במקרה של התגרירות; (ג) בשתי הגזרות בחרה ישראל ברגע המבחן לנקוט מדיניות של תגובה מדודה, הקרובה מאוד לדימוי של מדיניות הבלגה. נכון להיום, ירי טילי קסאם לעבר הנגב המערבי הוא מעשה שבשגרה. נמשכים גם הניסיונות לחטוף חיילי צה"ל, לאחר שנחטף החייל גלעד שליט.
- מתברר אפוא שגם ברצועת עזה, בדומה ללבנון שלפני המלחמה, משדרת ישראל מסר של הכלה ואיפוק ורואה במדיניות זו חלק מכללי המשחק ה"מקובלים" בינה לבין הארגונים הפלסטיניים. מדיניות זו לא תואמת את הצהרות ההנהגה בישראל לאחר ההתנתקות, שכל התגררות בישראל תיענה בתגובה קשה ש"תבעיר את הרצועה".
- מדינת ישראל חייבת להפנים היטב כי אמינות איומיה היא מרכיב מרכזי בעיצוב יכולת ההרתעה שלה. חוסר יכולתה או חוסר נכונותה לממש את האיומים שהשמיעו הדרגים הבכירים ביותר, מקרין בהכרח חולשה ופוגע ביכולת ההרתעה. אם יכולת ההרתעה של ישראל יקרה לה, מוטב שתימנע מאיומים חד-משמעיים שאין בכוונתה או ביכולתה לממשם.
- על רקע פעילותו המואצת של חזבאללה להחזיר לעצמו את יכולותיו מלפני המלחמה ולהיערך מחדש על קו הגבול עם ישראל ועל רקע האיומים האסטרטגיים החמורים שמדינת ישראל ניצבת לפנייהם גם בחזית הפלסטינית, יש לקוות כי הדו"ח הסופי של ועדת וינוגרד יאיץ את הפקת הלקחים בכל הקשור למדיניות ההכלה וההבלגה שנקטו ממשלות ישראל מאז הנסיגה מלבנון ושעליה אנחנו מלינים במאמר זה.